

ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
Кафедра публічного управління та адміністрування

ІНДИКОВА ОЛЕНА ДМИТРІВНА

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДИГІТАЛІЗАЦІЇ ДОКУМЕНТІВ
НАЦІОНАЛЬНОГО АРХІВНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

Спеціальність: 281 Публічне управління та адміністрування

АВТОРЕФЕРАТ

магістерської роботи на здобуття наукового ступеня
магістра публічного управління

м. Миколаїв – 2020 рік

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У глобальному інформаційному суспільстві ключовим чинником виживання людства є збереження й обмін інформацією. Так, у «Декларації тисячоліття», ухваленій Генеральною Асамблеєю ООН 8 вересня 2000 р., головним завданням нового тисячоліття визначено побудову інформаційного суспільства, орієнтованого на інтереси людей, у якому кожній особі, громаді, народу гарантовані права на створення інформації та на знання, доступ до них, користування й обмін ними.

Універсальною декларацією про архіви, прийнятою Генеральною Асамблеєю Міжнародної Ради Архівів, Осло, у вересні 2010 р., та схваленою 36-ю сесією Генеральної Конференції ЮНЕСКО в Парижі, в листопаді 2011 р., було визнано «життєву необхідність архівів для підтримки ефективності, управління, для захисту прав громадян, для формування особистої та громадської пам'яті; для розуміння минулого та документування сучасного, щоби направляти майбутні дії». А також зобов'язання над якими слід працювати, а саме – «управління та збереження архівів здійснювалось таким чином, щоб забезпечити їх автентичність, достовірність, цілісність та зручність у використанні».

Зростання ролі інформаційного простору, вимоги населення до якості та правдивості інформаційного продукту обґрунтовують потребу в оприлюдненні архівної інформації в найзручніший спосіб – в он-лайн режимі. Створення регіональних цифрових архівних контентів є об'єктивною вимогою часу.

Саме це й зумовлює підвищення ролі архівів як інституцій пам'яті минулого, захисників прав людей та їх культурної спадщини, як установ, що зберігають історичні документи та надають доступ до них для здійснення історичних досліджень. Важливого значення набувають архіви як агенти майбутнього в теперішньому: завдяки ним людство зможе передати прийдешнім поколінням інформацію про себе, свій час і життя, у тому числі в цифровому форматі. Архіви, єдиний свідок історії, є колосальним інформаційним ресурсом, який має безцінне історичне, державотворче та соціальне значення.

Усвідомлюючи значення, роль і відповідальність архівів, Міжнародна рада архівів (International Council on Archives, ICA) ухвалила «Універсальну декларацію архівів», у якій, зокрема, було визнано унікальні властивості архівних документів, життєву необхідність архівів для ведення ефективної та прозорої діяльності урядів, у справі захисту прав людей.

Державні архіви України зберігають НАФ України – історію українського народу в унікальних архівних документах, кожен із яких єдиний у світі примірник. Сьогодні в Україні діють 2146 архівних установ, які зберігають майже 56 млн. одиниць (архівних справ) Національного архівного фонду (далі – НАФ). Джерелами формування НАФ є 36867 юридичних осіб.

Нині політика держави зорієнтована на спрощення доступу та відкритість національних архівних систем, їх інтеграція у світовий архівний простір. Одночасно із цим, відбуваються зміни в управлінні архівними установами. Але економічні, політичні та інші проблеми, що виникають у суспільному житті державі певним чином можуть спричинити занепад архівної справи зокрема та культурної сфери в цілому, що підтверджується численними повідомленнями про втрати архівних документів через пожежі, затоплення, недбале ставлення, знищення, викрадення та через інші техногенні або протиправні чинники.

В межах теми даної магістерської роботи розглядається вітчизняний та зарубіжний досвід дигіталізації архівних документів Національного архівного фонду.

Актуальність теми магістерської роботи обумовлена тенденціями, що окреслилися в дигіталізації документів, змінами та проблемами в сфері архівної справи України. Дана тема поки слабо вивчена в нашій країні, оскільки є досить новою не тільки з теоретичної, але і з практичної точки зору. До цього часу не розв'язано питання нормативного регулювання.

Актуальність проекту пов'язана із апробацією можливостей діджиталізації в архівній галузі саме на базі держархіву Миколаївської області: від створення цифрової копії документа - її конвертування - визначення унікального геш-значення даних (з яких складається файл кожної цифрової копії) – до створення фонду користування з цифровим носієм. Доцільність розробки єдиної концепції інформатизації автоматизованих архівних технологій обґрунтована розв'язанням питань технічного оснащення в архівних установах, формуванням пошукового апарату на міжархівному рівні, об'єднанням інформаційних ресурсів архівів, створенням актуальних для користувачів баз інформації та на цій основі підвищенням інтенсивності використання архівних документів в інтересах суспільства. Процес створення та зберігання цифрових копій у вітчизняних архівах відбувається вкрай нерівномірно та не завжди організований у найбільш ефективний спосіб, тим більш за умови відсутності належного фінансування. Тому реалізація проекту надасть можливість держархіву Миколаївської області досягти амбітної мети – стати одним із перших архівів, у якому буде реалізовано повний комплекс заходів по створенню цифрового фонду користування архівних документів.

При дослідженні питань, що стосуються цифровізації документів, слід спиратися на теорію інформаційного суспільства, оскільки документ це в першу чергу інформація, зафіксована на матеріальному носії. Зважаючи на актуальність обраної теми, було проаналізовано стан наукового вивчення проблем [та перспектив дигіталізації документів архівних фондів](#) у вітчизняних та зарубіжних наукових джерелах та визначено джерельну базу дослідження.

Впровадження інноваційних технологій в архівну галузь та питання доступу до документів НАФ належать до сфери інтересів таких науковців та фахівців: Г. Боряк, Л. Драгомірова, Ю. Забенько, А. Кисельова, Ю. Ковтанюк, Л. Левченко, П. Марченко, К. Новохатський, А. Сукало, Л. Чекмарьова, Н. Чиркова, Н. Христова та ін., які зробили вагомий внесок у наукове висвітлення та нормативно-методичне забезпечення зазначених питань.

В останні роки були обговорені питання програмного забезпечення, створення автоматизованих інтегрованих баз даних для забезпечення діяльності архівів в області дигіталізації. Варто відзначити деяку різномірність і розрізненість досліджень по дигіталізації архівних документів. Це є наслідком того, що в нашій країні лише в квітні 2019 р. були затверджені Методичні рекомендації з перекладу документів в цифрову форму, які не є обов'язковими для регіональних архівів. Загальний обов'язковий стандарт не впроваджений. Відсутність нормативного регулювання на державному рівні обумовлено практичною спрямованістю даної сфери. На жаль, багато хто вважає, що немає необхідності в його створенні. Насправді це веде до проблем якості оцифрованих документів, формату та носія зберігання, універсальності процедури підходу до процесу в цілому тощо. В подальшому це призведе до складнощів при утворенні єдиної архівної системи.

Найповніше розкритий зарубіжний досвід дигіталізації архівних документів в Західній, Північній і Східній Європі, США, Австралії та інших країнах, оскільки там питанням цифровізації задалися значно раніше. Крім того в цих країнах були створені державні програми по дигіталізації, досвід впровадження яких був висвітлений місцевими дослідниками. Переклад цих документів дасть дуже багато для розуміння специфіки та особливостей функціонування даної сфери.

Дигіталізація – найбільш зручний механізм збереження та використання інформації в сучасних умовах. Автор розглядає основні моменти процесу дигіталізації архівних матеріалів, включаючи аналіз можливих способів переведення документів в електронний вигляд, категорії документів для оцифровки, формати зберігання електронних документів та дослідження сучасних стандартів. Особливу увагу автор приділяє особливостям організації електронного ресурсу, досліджує існуючі сучасні проекти з даної тематики та

аналізує можливі труднощі, з якими можуть зіткнутися державні архіви при створенні цифрового архіву.

В роботі обґрунтовується потреба у створенні єдиної архівної інформаційної системи (ЄАІС) в Миколаївській області для швидкого та безперешкодного доступу працівників архівів, користувачів та дослідників до інформації державних органів та органів місцевого самоврядування, установ, підприємств, організацій усіх форм власності, що міститься в документах НАФ України або має соціальне значення, зберігається або надходитиме на зберігання до державного архіву та 43 архівних установ Миколаївської області. В подальшому функціонування запропонованої системи забезпечить включення архівів Миколаївської області в єдиний інформаційний простір України та світу.

Об'єктом дослідження є процес цифровізації архівної документальної інформації.

Предметом дослідження – дигіталізація документів Національного архівного фонду України.

До основної мети дослідження відноситься отримання уявлення про проблеми та перспективи розвитку дигіталізації документів НАФ та створення секторальної Єдиної архівної інформаційної системи Миколаївської області як частини загальноукраїнського архівного цифрового фонду. Для реалізації мети поставлені наступні завдання:

- виділити основні проблеми та труднощі при дигіталізації архівних матеріалів;
- виявити основні перспективи розвитку дигіталізації документів Національного архівного фонду України.
- розробити проект дигіталізації документів НАФ та створення ЄАІС НАФ в Миколаївській області.

Зв'язок магістерської роботи з науковими програмами, планами, темами. Магістерська робота відповідає основним напрямам, визначеним у Програмі розвитку галузевої науки на 2016–2020 рр., затвердженій Державною архівною службою України.

У ході дослідження застосовувалися **різноманітні методи**: загальнонаукові (діалектичний, історичний, описовий, логічний, аналітичний, структурно-системний, стадіально-регіональний, спостереження, індукції та дедукції, аналіз і синтез); спеціально-історичні (проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний); міждисциплінарні (математично-статистичний, метод зіставлення); джерелознавчі (методи наукової евристики, критично-об'єктивного аналізу та синтезу різнопланових джерел і літератури).

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що магістерська робота є першим в Україні дослідженням правових та організаційних засад організації дигіталізації документів НАФ України, в результаті якого автором запропоновані теоретичні положення та проект утворення Єдиної архівної інформаційної системи.

Практичне значення проекту полягає у можливості їх використання:

- у *науково-дослідній сфері* – результати магістерської роботи можуть бути основою для подальших досліджень актуальних проблем управління архівною справою;
- у *правотворчій сфері* – висновки та пропозиції, викладені в роботі, можуть бути використані при вдосконаленні вітчизняного законодавства: Законів України, та інших нормативно-правових актів
- у *сфері застосування* – запропоновані автором рекомендації дозволять покращити практичну діяльність системи архівних установ.

Особистий внесок здобувача. Магістерська робота є самостійним завершеним науковим дослідженням, усі сформульовані в ньому положення та висновки обґрунтовані автором на підставі особистих теоретичних та практичних досліджень.

Апробація результатів магістерської роботи. Матеріали дослідження обговорювалися на колегії Державного архіву Миколаївської області, на засіданні громадської ради Державного архіву Миколаївської області, пропозиції з цифровізації документів використовувались на практиці сектором інформаційних технологій державного архіву Миколаївської області.

Структура магістерської роботи обумовлена метою та логікою дослідження і складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, додатків (на 12 сторінках) та списку використаних джерел (100 найменувань). Загальний обсяг роботи становить 128 сторінок, з них основного тексту – 102 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

У *вступі* обґрунтовується актуальність теми дослідження, розкривається ступінь наукової розробленості проблеми, формулюються мета й завдання магістерської роботи, визначаються методи дослідження, наукова новизна й значимість результатів дослідження.

У *першому розділі «Теоретико-методологічні засади дигіталізації документів Національного архівного фонду та створення ЄАІС»* розглядаються питання, що розкривають джерельну базу магістерської роботи, що складається з наукових досліджень вітчизняних науковців. Розкрита динаміка законодавчої бази та досвід реалізації проектів утворення електронних баз документів, починаючи з кінця 90-рр. ХХ ст. Охарактеризована чинна законодавча та нормативна база, що регулює установчі засади формування цифрових архівних фондів, так і методологічні аспекти практичного значення.

У висновках до розділу визначається, що законодавчий та організаційний механізм державного управління інформаційного розвитку та електронного урядування архівної справи знаходиться у стадії становлення та розвитку.

У *другому розділі «Досвід зарубіжних країн в дигіталізації архівних документів і створення системи користування ними»* зосереджена увага на організаційних аспектах формування цифрових фондів архівних документів у країнах Європи, менше в країнах Азії, велика увага приділена досвіду США у цій царині. Розглянуті принципи та стандарти, що діють в провідних країнах світу в галузі цифровізації архівів.

Зазначено що всі розвинені країни та профільні організації визнають необхідність застосування або створення стандартів (посібників), що регулюють процеси оцифровки; визнають необхідність виділення великих сум на фінансування проектів дигіталізації архівних документів та передбачають асигнування у відповідних бюджетах.

Необхідність прийняття нормативних документів, що регламентують процеси оцифровки історико-культурної спадщини, визнана нагальним завданням не тільки в окремих країнах, але й на світовому рівні.

Третій розділ «Проблеми дигіталізації документів Національного архівного фонду України та створення ЄАІС, шляхи їх вирішення» присвячений аналізу проблем цифровізації процесів в державних архівах України, розгляду проектів, що були реалізовані за останні роки та визначенню подальших шляхів розвитку інформатизації архівної галузі. Кількість документів Національного архівного фонду, які зберігаються в архівних установах та архівних підрозділах усіх ланок і підпорядкування становить близько 80,34 млн. одиниць зберігання. Констатовано критичний стан архівної галузі в цілому по Україні та визначено, що саме перевод архівних документів у цифрову форму, створення на державному рівні Фонду користування та надання до нього доступу через Інтернет дасть змогу зберегти документальну спадщину країни.

Зроблено висновок, що оцифровування належить до групи інформаційних технологій, за допомогою яких архів здатний виконувати завдання у галузі професійної обробки, доступу та особливо збереження архівів для майбутніх поколінь.

Процес дигіталізації архівних документів є довгим, ресурсо- та трудоміським. Він можливий лише при довгостроковій фінансовій стабільності, достатній кількості кваліфікованого персоналу, нормативного встановлення процедур визначення отриманих даних, їх обробки та захисту. Кінцевим результатом буде забезпечення збереженості інформації, яка зараз існує в єдиному примірнику та міститься на носіях, що руйнуються. Також кардинальною зміною в архівних технологіях буде доступ до цієї інформації за допомогою сучасних он-лайн мереж. Револьюційний переворот у методах обробки, зберігання та передачі інформації, який вже давно відбувся в світі, повинен докорінно змінити державну політику в архівній справі.

Четвертий розділ «Проект державного архіву Миколаївської області щодо

дигіталізації документів та створення Єдиної архівної інформаційної системи» визначена практична реалізація проекту з утворення цифрового фонду на базі документів, що зберігаються в державному архіві Миколаївської області та а архівних підрозділах райдержадміністрацій та міськвиконкомів, як секторальної частини загальноукраїнської бази архівних документів, яка буде створена під егідою Державної архівної служби України.

Визначено обсяг документів, що зберігаються в системі архівних установ Миколаївської області. У державному архіві Миколаївської області зберігається понад 1,2 млн. архівних справ на паперових носіях інформації, а також науково-технічна, картографічна документація, кіно-фото-фоно-відео-документи, мікрофільми та мікрофіші, газетний та книжковий фонд. Загальний обсяг архівних справ держархіву сягає 1,5 млн. одиниць зберігання. Це порядку 300 мільярдів майбутніх кадрів. Справи систематизовані у 6216 фондів та мають 10765 описів.

В архівних відділах райдержадміністрацій та міських рад Миколаївської області зберігається 143,8 тисяч архівних справ на паперових носіях Національного архівного фонду України. В трудових архівах зберігаються соціально значущі документи загальним обсягом понад 200 тисяч одиниць зберігання на паперових носіях.

В розділі розглянутий досвід, що вже набутий держархівом Миколаївської області до цього часу.

Розроблена держархівом Миколаївської області на виконання пріоритетів Укрдержархіву довгострокова стратегія цифровізації має подвійну мету:

1) створення Єдиної архівної інформаційної системи Миколаївської області та включення її в загальноукраїнський і світовий інформаційний простір;

2) представлення в національному та світовому інформаційному просторі сегменту архівної інформації про Миколаївщину та забезпечення безперешкодного доступу до нього фізичним і юридичним особам як України, так і зарубіжжя.

Створена за цим проектом ЄАІС Миколаївської області об'єднуватиме всі архівні установи регіону та забезпечуватиме надання швидкісного і безперешкодного доступу замовникам архівної інформації (державним органам, органам місцевого самоврядування, підприємствам, установам, організаціям усіх форм власності, громадянам України) до інформаційних ресурсів державного архіву та архівних установ Миколаївської області. Створення ЄАІС, крім того, що потребує багато коштів та часу, вимагає архівної експертизи державного архіву Миколаївської області як державної установи, та фахових компетенцій та багаторічного досвіду, якими володіють державні службовці та спеціалісти архіву.

ВИСНОВКИ

На рубежі тисячоліть світова цивілізація вступила у нову фазу свого розвитку. На зміну так званому «паперовому суспільству» прийшло «інформаційне суспільство», основу якого складає всесвітня електронна мережа Інтернет. Останнім часом до неї інтенсивно входять архівні установи майже всіх країн світу, представляючи в ній національні архівні інформаційні ресурси: на сьогодні в Інтернеті нараховується понад 4500 сайтів архівів, бібліотек і музеїв, що зберігають документальні джерела та писемні пам'ятки.

Не залишилася осторонь цього глобального процесу і Україна. Документи Національного архівного фонду, що зберігаються в державних архівах України, містять цінні інформаційні ресурси для розвитку історичної свідомості, української національної ідентичності, державотворення незалежної України, соціально-значущу інформацію для громадян та держави. Засоби інтелектуального доступу до документів НАФ (огляди документів, електронні бази даних, електронні версії реєстрів архівних фондів) розкривають їхній зміст, репрезентують НАФ як багатоаспектну інформаційну систему в

сучасному інформаційному мережевому суспільстві як складову вітчизняних і світових інформаційних ресурсів.

Міжнародний досвід. Необхідність здійснення державного впливу та формування окремої державної політики у сфері інформаційного суспільства визначена, насамперед, у документах Туніського (2005 р.) та Женевського (2003 р.) Всесвітніх самітів з питань розвитку інформаційного суспільства, Окінавської хартії з розвитку глобального інформаційного суспільства, Стратегії та Програми ЄС з розвитку інформаційного суспільства, а також у законах України. Так, у документах Женевського Всесвітнього саміту зазначається: «Створення відкритого для всіх інформаційного суспільства потребує нових форм партнерства та співпраці між органами державного управління та приватним сектором, громадянським суспільством та міжнародними організаціями. ... при цьому органам державного управління належить провідна роль у розробці та здійсненні перспективних і усталених національних електронних стратегій ...».

Оцифрування архівів та відкритий доступ до них є частиною електронного врядування як однієї з базових технологій інформаційного суспільства, а також формою державного управління, яка сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій для формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян. Крім вищевказаних принципів співробітництва та партнерства державна політика впровадження інформатизації архівної галузі повинна обов'язково будуватись на системі таких принципів, як:

- прозорість і відкритість влади;
- конфіденційність та інформаційна безпека;
- єдині технічні стандарти і взаємна сумісність;
- орієнтованість на інтереси і потреби споживачів послуг;
- підконтрольність і підзвітність органів влади громадянам та суспільству.

Ця система принципів має бути обов'язково доповнена принципом першої особи, згідно з яким отримання позитивних результатів у розв'язанні будь-якої проблеми можливо тільки за умови, що перша особа (особа, яка приймає рішення) особисто опікується цією проблемою, справляє свій владний вплив на інших суб'єктів. Прикладами країн, де успішно реалізовано цей принцип, є США, Велика Британія та інші країни, в яких питаннями розбудови інформаційного суспільства безпосередньо займаються президент, прем'єр-міністр чи голова парламенту.

Створення цифрової архівної спадщини – це загальносвітова тенденція, що сьогодні активно підтримується фінансово. Багато архівних служб світу (США, Великобританія, Канада, Франція, Іспанія, Польща) вже оцифрували значну кількість архівних документів. Досвід провідних західних країн підтверджує необхідність координуючої та організуючої ролі держави в цій сфері, обґрунтоване визначення статусу, функцій та повноважень головного й інших суб'єктів системи управління цифровізацією галузі, механізмів їх взаємодії між собою, громадськими організаціями, бізнесом, наявність стратегічного мислення та волі у лідерів держави щодо реалізації визначених цілей.

Україна. Нагальним питанням у сфері цифровізації архівної галузі є визначення шляхів цифровізації усіх процесів архівної справи для забезпечення їх оптимізації та автоматизації. Одним з них є дигіталізація документів НАФ України як стратегія забезпечення збереженості документів, розширення доступу до них в іншому форматі. В сучасних умовах глобалізації на перше місце виходить формування галузевого інформаційного середовища та забезпечення віддаленого доступу до інформації шляхом інтелектуалізації послуг, які забезпечуються цифровими технологіями. Нові інформаційні технології стали невід'ємною частиною глобальної інформаційної інфраструктури. Інтернет забезпечив можливість загального доступу до величезних інформаційних

ресурсів. Нові комунікаційні можливості стають основою для зв'язку між архівними установами України та архівами інших країн. Процес створення сучасного інформаційного простору України неможливий без подальшого поглибленого застосування новітніх інформаційних технологій, тоді як інформатизація системи державних архівних установ як соціально-комунікаційної структури дозволять Україні інтенсивніше рухатися до єдиного світового інформаційно-комунікаційного простору.

Крім цього, архіви у відкритому електронному доступі – це сучасна система організації праці державних службовців та робітників держархівів, співробітників наукових і освітніх організацій, студентів і дослідників, яка гарантує доступ, прозорість і швидкість у клопіткій науковій роботі. Це – допомога в комунікації, забезпечення відкритості для громадськості історико-культурної спадщини. Це, зрештою, засіб дистанційного доступу для фахівців та пересічних громадян до першоджерел.

Законодавство. Теорія управління взагалі та теорія державного управління зокрема серед низки обов'язкових умов успішного керування процесами (об'єктами) виділяють такі як чітке визначення суб'єкта та об'єкта управління, цілей управління (регулювання) і критеріїв їх досягнення, наявність стратегії досягнення визначених цілей та зворотного зв'язку. В даному випадку суб'єктом управління є орган державної влади (Державна архівна служба України), що відповідає за формування та реалізацію державної політики з упровадження інформатизації та дигіталізації архівної галузі в країні, об'єктом управління – процес дигіталізації та надання он-лайн доступу до архівних документів, а зворотний зв'язок повинен забезпечуватись відповідною вимірювальною системою. Інституалізація електронного урядування насамперед означає чітке формування й затвердження повноважень Укрдержархіву і механізмів взаємодії з іншими структурними елементами системи.

В Україні процес зберігання цифрової спадщини було розпочато прийняттям Закону України «Про національну програму інформатизації» від 04.02.1998 р. № 74/98-ВР, який отримав нову редакцію від 01.08.2016 р. Актуалізація національних інформаційних ресурсів, відбулась відповідно розпорядження Президента України № 273/2000-рп від 02.09.2000 р. «Про невідкладні заходи щодо розвитку архівної справи». У 2004 р. Держкомархівом України був затверджений Стандарт СОУ 92.5-22892594-001-2004 «Галузева система науково-технічної інформації з архівної справи та документознавства», який централізовано унормував процеси утворення загальної архівної інформаційної системи.

Питанням інформатизації була приділена увага в Державній програмі розвитку архівної справи на 2006–2010 рр., затвердженій постановою Кабінету Міністрів України від 01.02.2006 р. № 92. Серед основних завдань програми: організація централізованого зберігання інформаційних ресурсів, створення умов для більш ефективного впровадження в архівних установах сучасних інформаційних технологій; генерування інформаційної продукції на рівні міжнародних стандартів.

Національна стратегія побудови інформаційного суспільства відображена в Законі України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 рр.» від 09.01.2007 р. № 537-V. Продовженням цього Закону є розпорядження Кабінету Міністрів України № 386-р від 15.05.2013 р. «Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні».

Більш ніж двадцятирічний досвід виконання Національної програми інформатизації показав неефективність цього механізму, у тому числі і внаслідок недосконалості інституційної політики в цій сфері: існуючий механізм Національної програми інформатизації не повною мірою відповідає потребам розбудови інформаційного суспільства в Україні взагалі, а особливо інформатизації архівної галузі.

В архівній галузі в цей час були створені такі важливі нормативні документи, як:
– Порядок створення страхового фонду документів Національного архівного фонду СОУ 01.140.20-22892594-002:2014, затверджений Укрдержархівом, 2014 р.;

- Порядок створення копій унікальних документів для страхового фонду і фонду користування, реставрації, ремонту або консервації унікальних документів, затверджений наказом Міністерства юстиції України від 28 вересня 2015 р. № 1829/5.

У 2017 р. Кабінетом Міністрів України була схвалена Концепція розвитку електронного урядування в Україні (розпорядженням від 20 вересня 2017 р. № 649-р.).

В квітні 2019 р. Державна архівна служба України затвердила Методичні рекомендації «Цифровий фонд користування документами Національного архівного фонду: створення, зберігання, облік та доступ до нього».

Законотворчий процес у цій царині триває. В Україні він відбувається з урахуванням вітчизняних архівознавчих традицій та сучасних світових інформаційних технологій. Проблема полягає в тім, що більшість законодавчих актів, розроблених програм стосуються документів, що створюються в електронному виді, так званих «born-digital documents». Майже не йде мова про розроблення інформаційної системи в масштабах держави для цифрових архівних копій документів минулих років на папері, плівці тощо («digitized documents»). Не існує уніфікованого підходу до створення таких копій та надання їм офіційного статусу документа. На сьогоднішній день навіть не існує концепції комплектування архіву електронними інформаційними ресурсами, розширення доступу користувачів до ретроспективної інформації; законодавчого вирішення питання щодо надання права членам експертно-перевірних комісій накладати електронний цифровий підпис на електронні документи у процесі конвертації; визначення метаданих за єдиною схемою архівного описання цифрових документів та електронних інформаційних ресурсів; унормування форматів зберігання цифрових документів за типом цифрових даних (текстові документи, електронні таблиці, графічні, бази даних тощо); визначення носіїв для постійного зберігання електронних документів.

Методичні рекомендації «Цифровий фонд користування документами Національного архівного фонду: створення, зберігання, облік та доступ до нього», затверджені наказом Укрдержархіву від 16.04.2019 р. № 36, дають визначення цифрового фонду користування документами НАФ як структурованої сукупності копій документів НАФ, створених шляхом конверсії (переведення) паперових та інших аналогових документів у цифрову форму та призначених для користування замість оригіналів. В даній роботі автором дається визначення цифрового архіву як інформаційної системи, яка конвертує, приймає, обліковує, зберігає, захищає, змінює архівні документи у цифровому формі та надає працівникам архівів та користувачам доступ до архівних документів у цифровому вигляді, у тому числі віддалено через мережу Інтернет.

Аналізуючи нормативно-правові акти щодо процесів інформатизації архівної галузі за роки незалежності України можна зазначити, що ними:

- визначено терміни «інформація», «інформатизація», «інформатизація архівної справи»;
- сформульовано основні стратегічні цілі розвитку інформаційного суспільства взагалі, та в архівній галузі відповідно;
- встановлено принципи державної політики у сфері інформатизації;
- впроваджено в архівну практику інструктивні та методичні документи (Методичні рекомендації), що розкривають практичну сторону застосування інформаційних технологій в архівній галузі.

Реалізація принципу єдиних технічних стандартів дигіталізації архівів передбачає розробку та впровадження технічних регламентів, стандартів, єдиних форматів та протоколів, узгоджених з відповідними міжнародними документами, що стосуються стандартизації та уніфікації діяльності органів влади. Потрібно відзначити необхідність здійснення державного впливу та формування з цією метою окремої державної політики у сфері інформатизації архівної галузі.

Історія. Основними проблемами, що постають перед державними архівами, є недостатнє фінансове забезпечення та відсутність достатньої кількості кваліфікованих

кадрів, що, в свою чергу, ставить під сумнів можливість належного зберігання цифрових документів, їхнього подальшого відтворення та забезпечення доступності до них. Немає механізмів автоматизації процесів роботи з великими масивами цифрових документів в архівній галузі.

Незважаючи на це, архівні установи України продовжують роботу щодо оцифрування своїх архівних колекцій з метою збереження національного надбання, приєднання до світових цифрових проектів архівів, музеїв та бібліотек для взаємообміну інформацією, та забезпечення користувачам вільного доступу до архівних документів через сервіси інтернет-мережевого простору. Серйозно ж прогнозувати розвиток інформаційних технологій в галузі можна лише за умови гарантованого фінансування технологічного фундаменту інформатизації.

Державний архів Миколаївської області має власний сайт, на якому викладає цифрові копії описів та документів, функціонує сайт Державної архівної служби України, який у майбутньому, без сумніву, буде репрезентувати веб-портал мережевого цифрового архіву. З впровадженням сучасних веб-технологій користувач з будь-якого віддаленого місця за допомогою мережі Інтернет матиме доступ до архівів електронних документів.

Модернізація кожного обласного державного архіву відкриває перед установами перспективу створення електронних масивів як складових сегментів для формування інформаційної системи, прикладом якої є Єдина архівна інформаційна система Миколаївської області.

Єдина архівна інформаційна система. Серед основних напрямків розвитку інформатизації у державних архівах можна зазначити такі:

- усвідомлення життєвої необхідності та невідкладності інформатизації архівної справи усіма учасниками;
- розвиток нормативно-правової та науково-методичної бази у зв'язку з тим, що жоден з чинних нормативних актів не охоплює поняття інформатизації в архівній справі в цілому, головним чином торкаючись або окремих напрямів архівної справи, або діяльності певних груп юридичних осіб;
- установка певної кількості серверів, які є ключовим елементом упровадження сучасних технологій обробки інформації та автоматизації архівних процесів;
- створення інформаційно-пошукових баз даних, електронних копій архівних документів з можливістю віддаленого доступу через телекомунікаційні мережі і системи, які розширюють доступ до архівної інформації;
- створення електронних баз даних з постійним оновленням (наприклад, електронний фондовий каталог, що має системоутворюючий потенціал метабази даних);
- запровадження автоматизованих систем з функцією пошуку та можливості отримання он-лайн послуг та сервісів для відвідувачів;
- модернізація веб-сайтів та приведення їх у відповідність до сучасних технічних вимог;
- розроблення Єдиної архівної інформаційної системи мережі архівних установ України, що має стати складовою Державної програми інформатизації;
- використання міжнародних стандартів, завдяки чому відбуватиметься процес інтеграції до світового інформаційного простору і міжнародного співробітництва тощо.

Ці питання потребують якнайшвидшого вирішення, оскільки вони гальмують розвиток архівної справи загалом і діяльність архівів як центрів соціальної та наукової комунікації. Лише за умови комплексного підходу до процесу інформатизації архівної справи в контексті розвитку соціальної комунікації можливе перетворення системи архівних установ на постачальника інформації для аналітичних центрів державного управління.

Для вирішення проблеми постійного зберігання та подальшого використання інформації цифрових документів виникає нагальна потреба розбудови всеукраїнської галузевої автоматизованої інформаційної системи.

Єдина архівна інформаційна система також вирішує проблему нерозривності архівних фондів шляхом збереження в держархівах функцій управління цифровими документами, що належать до фондів цих архівів, використовуючи електронний архів для збереження документів та опрацювання облікових і довідкових даних до них

Концепція створення загальноукраїнської єдиної архівної інформаційної системи передбачає створення на місцях окремих сегментів інформаційної системи з обліковими і довідково-пошуковими функціями - електронних фондів каталогів архівних установ - за єдиною методикою і на єдиній платформі, сумісній з Інтернет-технологіями, з наступною інтеграцією в єдину розподілену галузеву систему. Необхідно передбачити конвертацію вже існуючих облікових баз без жодних втрат інформації у нову програмну оболонку, а також інтеграцію численних локальних баз даних тематичного та видового характеру.

Організація єдиної автоматизованої інформаційної системи та її складових - це поширена практика, яка використовується при потребі роботи з великими обсягами інформації, представленої в електронній формі. Великий досвід впровадження подібних систем накопичено в провідних країнах Європи та США. Саме тому при розбудові таких систем в архівній галузі було б доцільно скористатися набутим досвідом архівів Великобританії, Австралії, США, і, насамперед, Польщі.

Це має бути загальноукраїнський банк даних – так званий Центральний фондний каталог. Ще краще було б застосувати в архівній галузі України міжнародні архівні стандарти ISAD (International Standard Archival Description), ISAAR (International Standard Archival Authority Record for Corporate Bodies, Persons and Families) та інші, адаптувавши їх до вітчизняних умов (як те роблять в інших країнах). Це допомогло б Україні в умовах глобалізації влитися в світовий інформаційний простір. Вимогою сьогодення є аналіз та узагальнення міжнародного й українського досвіду в поєднанні традиційних форм і новітніх носіїв з використання документальної інформації в архівах та вироблення спільних проектів державного та міжнародного рівнів із використання інформаційних ресурсів архівних документів.

Першим етапом має бути створення електронного архіву копій документів у кожній архівній установі. Оцифрування (оцифрування) документів відбувається за допомогою різних видів сканерів. Спеціальна програма оптичного розпізнавання знаків коду перетворює оцифрований документ на текст, який можна редагувати за допомогою відповідного програмного забезпечення. Найкраще для цього підходять формати TIFF та PDF.

Дигіталізація та відкритість документів робить архівну систему більш уразливою з боку різного роду загроз: кіберзлочинності, проведення спеціальних інформаційних операцій, поширення недостовірної інформації, маніпулювання свідомістю громадян тощо. Тому обов'язковою підсистемою сучасних інформаційно-телекомунікаційних систем є підсистема захисту інформації. Необхідно також вжити заходи щодо запобігання втраті інформаційного ресурсу шляхом організації зберігання усіх файлів на серверах та впровадження технологій захисту інформації в інформаційних системах, у тому числі регулярного автоматичного страхового копіювання на надійні носії. Для забезпечення збереженості та автентичності використовується стратегія збереження. За короткий термін можна використовувати стратегії, засновані на збереженні бітового рівня, тобто резервного копіювання. Однак він нехтує технологічним старінням не лише апаратних засобів, але й програмного забезпечення. Для середньо- та довгострокового збереження необхідний більш комплексний підхід у формі логічного захисту. Логічний довгостроковий захист цифрових даних повинен бути активним, систематичним та плановим. Він складається з заходів, що виконуються протягом життєвого циклу цифрового об'єкта з метою забезпечення довговічності інформаційного вмісту.

Також обов'язково повинні бути призначені особи, відповідальні за захист інформації. Слід відзначити, що організацію збереження цифрових документів не можна

порівнювати з порядком збереження аналогових документів, і установи повинні працювати одночасно з двома типами документів: тими, що знаходяться на традиційних носіях, та цифровими. Технології збереження цифрових документів, звичайно, вимагають фінансів, але вони неспівставні з ціною втрати цих матеріалів для суспільства у випадку, якщо такі системи не будуть створені.

Визначною перевагою користування цифровим фондом архівних документів є значне скорочення витрат часу працівників архівних установ на пошук необхідної інформації, зокрема з питань зарубіжного досвіду оцифрування архівних документів та доступу до архівної документної інформації; підвищення рівня інформатизації усіх напрямів діяльності архівних установ; сучасних тенденцій розвитку архівної справи та документознавства, прикладних та науково-технічних здобутків вітчизняних і зарубіжних архівів для використання їх у практичній, науково-дослідній та методологічній роботі.

Для впровадження будь-яких сучасних інформаційних технологій та реалізації проекту “Єдина архівна інформаційна система” необхідний надійний та швидкий доступ до серверів держархіву з кожного робочого місця архівіста, тому постає актуальне завдання – організувати доступ з кожного комп’ютера до мережі Інтернет і підключення установи зі швидкістю каналу не менше 4-х МБ на секунду. Отже, щоб не залишитись на узбіччі розвитку інформаційного суспільства, державним архівним установам належить здійснити основні заходи з побудови власних інформаційних систем як складових галузевої системи, зокрема впровадити роботу серверів, завершити побудову локальних мереж та підключити до них усі комп’ютери, крім тих, де обробляється інформація з обмеженим доступом.

Важливим елементом будь-якої інформаційної структури є не тільки технологія передачі інформації, а й самі інформаційні ресурси, їх організація та репрезентація. Тому однією з основних засад організації Єдиної архівної інформаційної системи є забезпечення он-лайн доступу до інформації. Пошук інформації здійснюється на основі використання технологічних можливостей інформаційно-пошукової системи, структура якої будується як створення нової форми та її зміни для конкретного інформаційного елементу, що повинно здійснюватися за уніфікованими для всієї системи правилами. Дигіталізація це не просто сканування документів, як це відбувається досі. Це має бути усвідомленим і добре продуманим процесом. Вочевидь це тягне відповідні витрати на створення уніфікованого стандарту, технічне і програмне забезпечення, оплату роботи співробітників. Необхідна розробка нових форм та методів обробки документних масивів, відповідної методики розробки алгоритму побудови довідників за новими технологіями, удосконалення складу та структури обласних державних архівів. Трансформація професійного іміджу архівної установи, від зберігача історико-культурної спадщини до установи комунікаційного середовища міжархівного взаємозв’язку та кооперації, виступає передумовою та головним чинником входження масиву НАФ до інформаційної інфраструктури суспільства.

Недостатність поточного фінансування не дозволяє проводити здійснювати оцифровку на високому рівні. Непродуманість, непослідовність і поспіх збільшують витрати і можуть привести до зниження якості результату.

Таким чином, можна зробити висновок, що в Україні, як і в усьому розвинутому світі, йде процес інформатизації, розвиваються і впроваджуються автоматизовані архівні технології для забезпечення схоронності документів і доступу для користувачів за допомогою здійснення процесу дигіталізації архівних документів на різних носіях, що в свою чергу дає користувачам і дослідникам широкі можливості для використання оцифрованих матеріалів. На практиці дигіталізації поки що тільки починають проявлятися перші перспективи розвитку в області інформатизації архівної справи. Це дозволяє говорити про поступовий перехід до розвинутого інформаційного суспільства, що відкриває великі перспективи для аналітичної діяльності.

Отже, підсумовуючи все накопичений досвід інформатизації та окреслюючи перспективу розвитку галузі, автор пов'язує її, насамперед, з виділенням значного фінансування за окремою державною програмою. Наповнення комп'ютерного парку, використання уніфікованого програмного продукту, створення структурних підрозділів в установах; підвищення рівня кваліфікації усіх співробітників установи, залучення високотехнологічного обладнання для оцифрування та зберігання архівних масивів, фінансова підтримка власних сайтів та їх входження до інтегрованого архівного інформаційного поля з виходом до глобальної мережі, впровадження вітчизняного аналогу Міжнародного стандарту описування архівних документів – ось основні завдання, які слід вирішити для виведення діяльності вітчизняних архівів на світовий рівень.

З метою унормування діяльності обласних, районних та міських архівних установ щодо оцифрування документів Національного архівного фонду необхідно розповсюдити обов'язковість Методичних рекомендацій «Цифровий фонд користування документами НАФ...» на всі архівні установи чи затвердити єдині Правила оцифрування документів НАФ. Це надасть можливість уніфікувати формати даних та інші технічні параметри оцифрованих копій документів НАФ в залежності від фізичного стану та технічних характеристик оригіналів документів. Єдині Правила оцифрування документів НАФ дозволять створити централізований цифровий фонд користування документами НАФ, що дасть змогу організувати онлайн пошук документів та стане підґрунтям для комплексної інформатизації архівної справи, зокрема, переходу до електронного обліку документів НАФ. Таким чином буде створено потужний інформаційний ресурс, поповнення якого буде вестися поступово всіма архівними установами за принципом: інформація вводиться один раз, а використовується багато разів як для пошуку інформації користувачами, так і для автоматизації роботи архівістів.

Централізований цифровий фонд користування документами НАФ та відомча інформаційно пошукова система дозволять запровадити комплекс онлайн архівних електронних послуг за принципом «єдиного вікна».

В результаті буде досягнута зміна статусу державного архіву в загальній системі накопичення, збереження та надання користувачеві історичної та соціально-значущої інформації.

Концепційна програма архівної галузі повинна передбачати створення на місцях окремих сегментів інформаційної системи з обліковими і довідково-пошуковими функціями - електронних фондів каталогів архівних установ - за єдиною методикою і на єдиній платформі, сумісній з Інтернет-технологіями, з наступною інтеграцією в єдину розподілену галузеву систему. Необхідна конвертація вже існуючих облікових баз без жодних втрат інформації у нову програмну оболонку, а також інтеграцію численних локальних баз даних тематичного та видового характеру. Розробка та впровадження такої програми є завданням Державної архівної служби України відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів від 22.08.2018 р. № 617-р.

З метою удосконалення правового механізму державного управління цифровим фондом Національного архівного фонду можна запропонувати наступне:

- забезпечити розроблення та прийняття Інформаційного кодексу України,
- внести зміни до актів щодо Національної програми інформатизації;
- розробити і прийняти нову сучасну редакцію Закону «Про національний архівний фонд»;
- розробити базові норми, правила і регламенти створення, впровадження, модернізації та експлуатації інформаційних ресурсів, інформаційних, інформаційно-аналітичних, інформаційно-телекомунікаційних систем.
- з урахуванням зарубіжного досвіду розробити та прийняти «Концепцію цифровізації архівної справи», комплексних програмних й прогностичних документів, які мають базуватися на узгоджених концептуальних підходах стосовно змісту цифрових трансформацій в архівній сфері, на єдиній нормативно-правовій базі та відповідати

- вимогам он-лайн взаємодії з глобальними інформаційними системами;
- розробити та впровадити систему національних стандартів України з урахуванням вимог міжнародної стандартизації в сфері управління документацією, інформаційних технологій в архівних процесах, навчання персоналу;
- забезпечити пріоритетний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій для формування сучасної інформаційної інфраструктури архівних установ;
- удосконалити інфраструктуру архівних установ, у т. ч. шляхом будівництва нових та/або реконструкції старих будівель, в яких можуть бути реалізовані сучасні технології зберігання, пошуку та удоступнення документів НАФ.

Таким чином, можна визнати, що організаційний механізм державного управління розвитком інформаційного суспільства та електронного урядування в Україні ще знаходиться у стадії становлення та розвитку.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ

1. Індікова О. Д. Проблеми та перспективи утворення Єдиної архівної інформаційної системи Миколаївської області // Всеукраїнська науково-практична конференція «Могилянські читання – 2019: досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти». Тези. 11-16 листопада 2019 р. Миколаїв, 2019. С. 123–125.
2. Індікова О. Д. Досвід країн Європейського Союзу в дигіталізації документів архівів // Науково-практична конференція «Лісабонський договір – 10 років після набуття чинності. Що змінилося у функціонуванні ЄС?» Тези. 12 грудня 2019 р. Миколаїв, 2019. С. 184–187.

АНОТАЦІЯ

Індікова О.Д. Проблеми та перспективи дигіталізації документів Національного архівного фонду України. – На правах рукопису.

Магістерська робота на здобуття освітнього ступеню «магістр». Чорноморський національний університет імені Петра Могили. – Миколаїв, 2020.

У магістерській роботі здійснено комплексне наукове дослідження проблем дигіталізації документів Національного архівного фонду України та створення ЄАІС, шляхи їх вирішення. Основна мета роботи – сприяти вирішенню цього багаторівневого завдання. Зважаючи на актуальність обраної теми, було проаналізовано стан наукового вивчення проблем [та перспектив дигіталізації документів архівних фондів](#) у вітчизняних та зарубіжних наукових джерелах та визначено джерельну базу дослідження. В межах теми даної магістерської роботи розглядається вітчизняний та зарубіжний досвід дигіталізації архівних документів Національного архівного фонду. Найповніше розкритий зарубіжний досвід дигіталізації архівних документів в Західній, Північній і Східній Європі, США, Австралії та інших країнах, оскільки там питанням цифровізації задалися значно раніше. Визначено та окреслено загальні тенденції складного процесу оцифрування документів у контексті проблем архівної справи України. Розроблений проект діджиталізації в архівній галузі на базі держархіву Миколаївської області слід розглядати як практичний результат цих досліджень.

Ключові слова: державне управління, цифровий фонд, дигіталізація, цифровізація, архіви, архівні документи.

SUMMARY

Indykova O.D. Problems and prospects of digitalization of data of the National Archival Fund of Ukraine – Manuscript

Graduate work for obtaining an educational degree «Master». Petro Mohyla Black Sea National University. – Mykolaiv, 2020.

In the master's thesis we conducted the complex scientific research, which explores the problems of digitalization of documents of the National Archival Enterprise of Ukraine and the creation of the Unified archival information system (UAIS). The main goal of the work is to contribute to the solution of this multilevel task. Given the topicality of the selected topic, the state of the scientific problem and the prospective digitization of archival holdings data in domestic and foreign scientific sources were analyzed. Within the topic of the master's work domestic and foreign experience of digitizing archival documents of the National Archival Fund was generalized and unified. The best disclosed the data on the digitization of archival documents in Western, Northern and Eastern Europe, USA, Australia and other countries, because these countries began to work on this problem much earlier than Ukraine. The common trends of the complex process of documents' digitalization were defined and outlined. The results of this deep research without a doubt should be implemented into the field of archival affairs of Ukraine

The plan of digitalization in the archival branch on the basis of the State Archives of Mykolaiv region should be considered as a practical result of these studies.

Keywords: government, digital fund, digitalization, archives, archival documents.